УДК 316.362:316.613.434-053.2

Євген Пліско
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Марина Жукова
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ В СІМ'Ї, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДІТЕЙ

У даній статті розглядається вплив родини на дітей як головний фактор виховання. Підкреслюється, що саме неправильне виховання в родині є однією з причин агресивної поведінки дітей. Виділяються основні сімейні фактори, які впливають на дитину та деякі особливості сімейних стосунків, що сприяють появі агресивних якостей особистості дитини. У статті родина відокремлюється як основний інститут виховання. Підіймається питання неблагополучних сімей, які класифікується в даній роботі за типами взаємозв'язку між дітьми та батьками. Наводяться приклади деяких проблемних ситуацій і способи їх вирішення.

Ключові слова: *родина, неблагополучна сім'я, агресія, агресивність, дитина, поведінка дитини, суспільство, характер.*

Постановка проблеми. Родина вважається першим інститутом соціального виховання дітей. Саме в родині закладається майбутній образ дорослої людини. І особливо від поведінки батьків та їх стилю виховання залежить соціальне життя дитини.

Такі сімейні фактори, як антисоціальний образ життя батьків, наявність конфліктних ситуацій, фізичне або психологічне насилля, неповний склад сім'ї, невірний стиль виховання, маніпуляції з особистістю і психікою дитини, неадекватні покарання тощо справляють вагомий вплив на дитину, її поведінку, відношення до однолітків, світосприйняття.

Аналіз актуальних досліджень. Вплив родини на поведінку дітей обговорює О. Дроздов, який у своїй дисертації «Соціально-психологічні фактори динаміки агресивної поведінки молоді» робить висновок, що:

1. Батьки, які дуже рідко придушують агресивність у своїх дітей, виховують у дитині надмірну агресивність.

2. Батьки, які не карають своїх дітей за вияв агресивності, найімовірніше, виховують у них надмірну агресивність.

3. Батькам, які розумно гнітять агресивність власних дітей, як правило, вдається виховати в них уміння володіти собою в ситуаціях, що провокують агресивну поведінку.

Л. Семенюк виділяє три типи негативного ставлення батьків до дитини, які викликають агресивну поведінку. Г. Нессен підкреслює особливість сімейних стосунків і виховання, що сприяє появі агресивних якостей у дитини.

Проаналізувавши вказані дослідження, зробимо висновок, що необхідно детальніше розкрити вплив родини на виникнення агресивної поведінки серед дітей.

Метою статті є питання родини як основного інституту виховання дітей, вплив батьків на дитину, відокремлення деяких сімейних факторів, що впливають на агресивну поведінку дітей.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних соціально-педагогічних факторів, які мають визначальний вплив на становлення й закріплення особистісної поведінки дітей, вважається вплив сім'ї, школи та засобів масової інформації. Але нас окремо цікавить вплив родини на майбутню поведінку дитини. Отже, розглянемо зазначений фактор більш детально.

Е. Фромм стверджував, що родина – це свого роду «психологічний посередник» суспільства, тому у процесі адаптації в родині дитина формує характер, який потім стане основою її адаптації до життя суспільства й вирішення різних соціальних проблем.

Традиційно головним інститутом виховання є родина. Те, що дитина в дитячі роки здобуває в родині, вона зберігає протягом всього наступного життя. Важливість родини як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина перебуває протягом значної частини свого життя, і за тривалістю свого впливу на особистість жоден із інститутів виховання не може зрівнятися з родиною. Саме в лоні родини дитина проходить первинну соціалізацію. Родина формує особистість дитини, визначаючи для неї моральні норми, ціннісні орієнтації й стандарти поведінки. Батьки використовують ті методи й засоби виховання, що допомагають донести до свідомості дитини певну систему норм, прилучити її до певних цінностей.

Реакція батьків на неправильну поведінку дитини, характер відносин із рідними братами й сестрами, або іншими членами сім'ї, – ось фактори, які можуть визначати майбутню поведінку дитини в родині й поза нею, а також впливати на її стосунки з оточенням у зрілі роки.

Але необхідно окремо виділити два таких важливих фактори, як: поблажливість і суворість покарання батьками жахливої поведінки дитини. При цьому поблажливість стосується поведінки батьків до здійснення дитиною вчинку. Суворість покарання стосується поведінки батьків після здійснення провини (сила покарання за виявлену шкоду).

Зауважимо, що тим дітям, чиї батьки застосовують суворі методи виховання, більш складно пристосуватися до взаємодії з однолітками й дорослими поза будинком. Якщо розглядати особливості батьківських покарань, то встановлено, що батьки воліють до фізичних покарань, а матері – непрямих або більш психологічних впливів як на синів, так і на дочок. Але, у цілому, дані низки досліджень свідчать, що хлопчиків батьки частіше піддають фізичним покаранням, ніж дівчат.

Вагоме значення на вплив негативних стосунків у сім'ї залежить від того, що повноцінний розвиток дитини може здійснюватися лише в контакті з матір'ю. Ця любов гальмує дитячій страх, негативну поведінку, у результаті чого подібні почуття випробовуються дитиною лише в ситуаціях дій небезпеки, а не як реакції на будь-який новий подразник. Відсутність базової довіри до світу є частим наслідком материнської депривації. Вона породжує страх, агресивність, недовіру до інших людей і до самого себе, небажання пізнавати нове, учитися тощо.

Вивчення залежності між практикою сімейного керівництва й майбутньою поведінкою в дітей зосередилося на характері й суворості покарань, а також на контролі батьками поведінки дітей. Виявлено, що жорстокі покарання пов'язані з відносно високим рівнем негативної поведінки дітей, а недостатній контроль і догляд за дітьми корелює з високим рівнем асоціальності, що найчастіше супроводжується асоціальними виявами. Якщо в реальній ситуації дитина може виражати свої почуття лише так, як їй дозволяють батьки, то в грі, наприклад, вона може без усяких обмежень і почуттів провини піддаватися ненормативним правилам поведінки.

Необхідно сказати про такий вид родини, як «дисгармонійна родина». Це поняття містить у собі кілька різнорідних варіантів психологічного неблагополуччя: родини, де один із членів страждає нервово-психічним розладом або хімічною залежністю. До спадкоємного фактора, що робить більш імовірним виникнення розладів у дітей, додаються непередбачуваність сімейної ситуації; властивої дисгармонійній родини, де основною проблемою є відносини між членами родини; родини, у яких практикується неправильний тип виховання.

Піднявши питання неблагонадійної сім'ї, класифікуємо їх за такими типами:

1) з неблагополучною емоційною атмосферою, де батьки не лише байдужі, але й грубі, неповажні стосовно своїх дітей;

2) у яких відсутні емоційні контакти між її членами, байдужність до потреб дитини при зовнішньому благополуччі стосунків. Дитина в таких випадках прагне знайти емоційно значимі стосунки поза родиною;

3) із нездоровою моральною атмосферою, де дитині прищеплюються соціально небажані потреби й інтереси, вона втягується в аморальний спосіб життя.

Виділимо моделі ситуацій, які зустрічаються в будь-якій родини.

1. Гіперопіка різного ступеня: від бажання бути співучасником усіх виявів внутрішнього життя дитини (її думок, почуттів, поведінки) до сімейної тиранії; зайва турбота про дитину, надмірний контроль за всім її життям, заснований на тісному емоційному контакті, що приводить до пасивності, несамостійності, труднощів у спілкуванні з однолітками.

2. Гіпоопіка, що нерідко переходить у бездоглядність; дітям дозволяється робити все, що їм забажається, їхніми справами ніхто не цікавиться. Поведінка стає неконтрольованою. Діти, як би вони іноді не бунтували, мають потребу в батьках як в опорі, вони повинні бачити зразок дорослого, відповідної поведінки, на яку можна було б орієнтуватися.

3. Ситуація, що створює «кумира» родини – постійна увага до будь-якого спонукання дитини й непомірна похвала за досить скромні успіхи.

4. Ситуація, що створює «попелюшок» у родині – родини, де батьки приділяють багато уваги собі й мало дітям.

З цього приводу є дуже цікаві думки щодо впливу батьківських ставлень до дітей на їхню поведінку. Виділяють низку характеристик батьківського ставлення до дитини, що спричиняють відхилення в її поведінці.

1.Байдуже ставлення до дітей, їхніх почуттів, переживань.

2. Показна повага до дітей, любов, за якими стоїть байдужність і лицемірство.

3. Демонстрація своєї влади над дитиною, постійного придушення думок і почуттів власних дітей.

4.Догода капризам дитини, потакання егоїстичним потребам.

5.Недовіра до дитини, надмірний контроль за її поведінкою.

6.Боротьба за лідерство, за вплив на дитину.

7.Ігнорування думки дитини, її права на вчинок, маніпуляція нею як річчю.

Таким чином, формування негативних тенденцій у дітей відбувається таким чином: батьки безпосередньо заохочують погану поведінку у своїх дітях, або показують приклад (модель) відповідної поведінки стосовно інших.

Цікавими є також низка особливостей сімейних стосунків і виховання, що сприяють появу агресивних якостей особистості дитини: брак тепла з боку батьків; незацікавленість дітьми, байдужність до дітей; явне відкидання дитини, що виявляється в неуважності, жорстокості, уникнення контактів батьків із дитиною; відсутність або недостатній контроль за дитиною, що поєднується з поблажливим ставленням до агресивної поведінки; непослідовність у застосуванні покарань; використання строгих, у тому числі фізичних, покарань.

Сімейні фактори формування агресивної поведінки в дитині впливають на закріплення особистісної поведінки через фрустрації потреби дитини в турботі та прихильності; нехтування інтересами дитини; жорстоке ставлення; формування відчуття невпевненості через нездатність батьків постояти за себе та за дитину; ускладнення нормального розвитку моральної свідомості за недостатнього впливу батька; блокаду потреби в самореалізації та самостійності; неузгодженість вимог до дитини з боку

батьків та відсутність чіткого розуміння норм поведінки; стресову ситуацію, пов'язану зі скупченістю, неможливістю побути на самоті; нудьгу, недостатність стимулів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, батьки є еталоном, за яким діти звіряють і будують свою поведінку. Передаючи соціально корисний досвід, батьки передають і негативні його сторони. Не маючи свого особистого досвіду, дитина не в змозі співвіднести правильність моделей поведінки, тому неправильне ставлення батьків до дитини веде до формування агресивних тенденцій у її поведінці – тобто формує агресивну поведінку.

Серед сімейних факторів, які впливають на виникнення агресивної поведінки підлітків, виділимо антисоціальний образ життя батьків, наявність конфліктних, дисгармонійних стосунків між членами сім'ї, фізичне або психологічне насилля по відношенню до дитини, неповний склад сім'ї, невірний стиль виховання, неадекватні батьківські установки, маніпуляції з особистістю і психікою дитини, неадекватні покарання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життєві кризи особистості : наук.-метод. посібник : у 2 т. / ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін.]. – К. : ІЗМН, 1998. – (Ч. : Діти і молодь у кризовому суспільстві : технології допомоги і підтримки). – 568 с.

2. Звєрєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні : теорія і практика : монографія / І. Д. Звєрєва. – К., 1998. – 422 с.

3. Золотова Г. Д. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки неповнолітніх : навч. посіб. для студ. спец. «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» / Г. Д. Золотова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ Імені Тараса Шевченка», 2010. – 231 с.

4. Соціальна педагогіка : навч.-метод. комплекс / А. Й. Капська, М. М. Барахтян, О. В. Безпалько ; А. Й. Капська (ред.). – К. : НПУ, 2005. – 302 с.

5. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений [пер. с англ.] / А. Бандура, Р. Уолтерс. – М. : Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 1999. – 512 с.

РЕЗЮМЕ

Плиско Е., Жукова М. Социально-педагогические факторы в семье, которые способствуют возникновению агрессивного поведения у детей.

В данной статье рассматривается влияние семьи на детей как главный фактор воспитания. Подчеркивается, что именно неправильное воспитание в семье является одной из причин агрессивного поведения детей. Выделяются основные семейные факторы, влияющие на ребенка и некоторые особенности семейных отношений, способствующих появлению агрессивных качеств личности ребенка. В статье семья выделяется как основной институт воспитания. Поднимается вопрос о неблагополучной семье, которая классифицируется, в данной работе по типам взаимосвязи между детьми и родителями. Приводятся примеры некоторых проблемных ситуаций и способы их решения.

Ключевые слова: *семья, неблагополучная семья, агрессия, агрессивность, ребенок, поведение ребенка, общество, характер.*

SUMMARY

Plisko E., Zhukova M.. Social-pedagogical factors in the family that contribute to aggressive behavior in children.

The family is the first and fundamental institution of parenting. This article discusses the influence of the family, such as parents in the educational process. It should be emphasized that family is one of the causes of aggressive behavior in children.

The main factors influencing family education are: neglect of the child's interests; violence, the cult of power in the family; creating a sense of insecurity; complications in normal development of moral consciousness; insufficient influence of the father; lack of meeting the needs of the individual and independence; lack of a clear understanding of the behavior etc.

The family is a basic institution of child upbringing. There article gives the examples of some problem situations and the ways of their solutions:

1) unfavorable emotional atmosphere where parents are not only indifferent, but rude, disrespectful towards their children;

2) absence of emotional contact between its members, indifference to the welfare needs of children in external relations. A child in such cases tries to emotionally meaningful relationships outside the family;

3) unhealthy moral atmosphere where the child is vaccinated by undesirable social needs and interests, and is involved in immoral lifestyle.

This kind of family is called "not harmonious family". This concept includes several different variants of psychological distress: families in which one member is suffering from psychological disorders or chemical dependency; hereditary factor that makes it more probable occurrence of disorders in children, added unpredictability of the situation in the family; disharmonious family where the main problem is the relationship between family members; family, practicing the wrong type of education.

Among family factors that influence children's behavior there can be named: antisocial lifestyles of parents, presence of conflict, disharmonious relationships between family members, physical, psychological or sexual violence against a child, family structure, wrong style of education, inadequate parent manipulation with a personality and psyche of the child, inadequate punishment and others.

Improper relationship with the child in the family leads to the formation of aggressive tendencies in his behavior and creates aggressive behavior.

Key words: *family, dysfunctional family, aggression, child behavior, society.*